

Кафедра географії, методики її навчання та туризму

## *Позакласна та позашкільна діяльність учнів з географії*

методичні рекомендації до проведення практичних занять та виконання самостійної роботи студентів

|   |                                   |
|---|-----------------------------------|
| Галузь знань                            | 01 Освіта / Педагогіка            |
| Спеціальність (предметна спеціальність) | 014.07 Середня освіта (Географія) |
| Освітня програма                        | Середня освіта (Географія)        |
| Освітній ступінь                        | бакалавр                          |

Розробник:  
к. пед. н., доц. **Шуканова А.А.**

УДК 91:379.8](072.8)

П47

**Рецензенти:**

**Вішнікіна Л.П.** – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри географії, методики її навчання та туризму Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка;

**Копилець Є.В.** – кандидат педагогічних наук, заступник директора з навчально-виховної роботи КЗ «Полтавський обласний центр національно-патріотичного виховання, туризму і краєзнавства учнівської молоді Полтавської обласної ради».

Рекомендовано до друку вченою радою

Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка  
(протокол № 12 від 05.06.2023 року)

**Шуканова А.А.** Позакласна та позашкільна діяльність учнів з географії: методичні рекомендації до проведення практичних занять та виконання самостійної роботи студентів. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2023. 22 с.

Посібник містить матеріали для виконання практичних та самостійних робіт, передбачених робочою програмою навчальної дисципліни «Позакласна та позашкільна діяльність учнів з географії» підготовки здобувачів освітнього ступеня «бакалавр» (спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)) як дисципліни вільного вибору студентів. В курсі розглядаються основні питання теорії і методики позашкільної освіти, позакласної роботи та досвід організації такої роботи.

УДК 91:379.8](072.8)

© А. А. Шуканова, 2023

© ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2023

# ЗМ 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАКЛАСНОЇ ТА ПОЗАШКІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

## Практичне заняття №1

**Тема: 1. Позакласна освітня (неформальна) діяльність з географії.**

**Мета:** розглянути сутність та класифікацію позакласної діяльності учнів базової школи з географії.

**Обладнання:** конспект лекцій, презентації, мультимедійне обладнання.

### Питання для обговорення:

1. Сутність, мета, завдання позаурочної і позакласної діяльності.
2. Основні функції позакласної діяльності з географії.
3. Специфіка позакласної діяльності з географії
4. Форми і види позакласної діяльності.

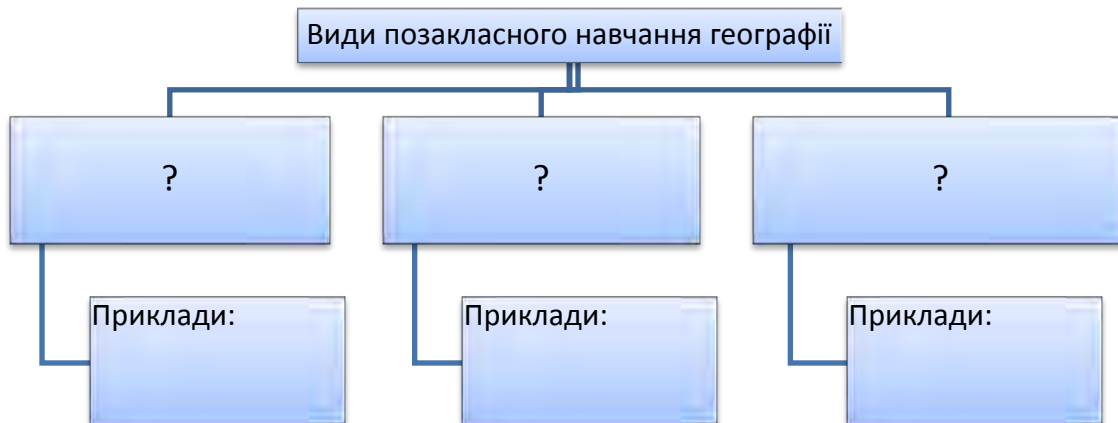
**Завдання 1.** Порівняйте позаурочне і позакласне навчання географії.

| <i>Позаурочна діяльність</i> | <i>Позакласна діяльність</i> |
|------------------------------|------------------------------|
| <i>Спільне:</i>              |                              |
| <i>Відмінне:</i>             | <i>Відмінне:</i>             |
|                              |                              |
|                              |                              |
|                              |                              |

**Завдання 2.** Накресліть структурно-логічну схему «Форми позакласної діяльності».



**Завдання 3.** Накресліть структурно-логічну схему «Види позакласного навчання географії».



### Завдання для самостійної роботи:

За матеріалами інтернет-джерел наведіть приклад реалізації однієї з форм позакласної діяльності з географії. Результати оформіть у вигляді таблиці:

| Назва і суть позакласної діяльності | Класифікаційна форма і вид позакласної діяльності | Назва школи, прізвище вчителя | Посилання на джерело інформації |
|-------------------------------------|---|-------------------------------|---------------------------------|
|                                     |   |                               |                                 |

### Рекомендована література:

1. Топузов О. М., Вішнікіна Л. П., Діброва І. О. Дидактика географії – К. : Ніка-Центр, 2013. – 570 с.
2. Дудка І. Г. Підготовка майбутніх учителів географії до організації позакласної діяльності учнів: дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Інна Геннадіївна Дудка. – Переяслав-Хмельницький, 2017. – 275 с.
3. Загальна методика навчання географії: Підручник [з грифом МОНМС України] / О. М. Топузов, В.М. Самойленко, Л.П. Вішнікіна. К.: ДНВП "Картографія", 2012. 512 с.
4. Мелентьев О. Б. Теорія і методика позашкільної освіти. Умань: АЛМІ, 2013. 182 с.
5. Освітній проект «На Урок». Бібліотека розробок. Позакласні заходи.  
<https://naurok.com.ua/biblioteka/typ-4>

### Практичне заняття №2

#### Тема: 1. Експерсії (подорож) як форма позакласної роботи з географії

**Мета:** розглянути сутність та класифікацію експерсій, сформувані компетентність організувати експерсії.

**Обладнання:** конспект лекцій, презентації, мультимедійне обладнання.

#### Питання для обговорення:

5. Сутність експерсій як масової форми позакласної роботи.
1. Класифікації експерсій.
2. Підготовча робота вчителя до проведення експерсії.
3. Етапи проведення навчальних експерсій.

**Завдання 1.** Ознайомтеся із текстом Наказу Міністерства освіти і науки України 02.10.2014 № 1124 «Інструкція щодо організації та проведення експерсій і подорожей з учнівською та студентською молоддю» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1341-14#Text>

I. Визначте, скільки дорослих повинні супроводжувати групу учнів у складі 35 осіб:

- а) пішохідна експерсія в межах населеного пункту, в якому навчаються чи мешкають школярі?
- б) автобусна експерсія з виїздом за межі населеного пункту, в якому навчаються чи мешкають школярі?

II. Поясніть:

- а) чим експерсія відрізняється від подорожі?
- б) чим дальня експерсія (подорож) відрізняється від місцевої?

**Завдання 2.** Спроектуйте експерсію (подорож), класифікуйте її за різними ознаками і презентуйте маршрут, об'єкти показу та етапи проведення експерсії на занятті.

### Рекомендована література:

1. Наказ Міністерства освіти і науки України 02.10.2014 № 1124 Інструкція щодо організації та проведення експерсій і подорожей з учнівською та студентською молоддю <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1341-14#Text>

2. Організація та проведення шкільної екскурсії: правові аспекти <https://osvitanova.com.ua/posts/2468-orhanizatsiia-ta-provedennia-shkilnoi-ekskursii-pravovi-aspekty>
3. Мелентьев О.Б. Теорія і методика позашкільної освіти / Умань.: „АЛМІІІ, 2013 – 182 с. – Бібліогр. 178– 182с.

### Практичне заняття №3

#### Тема: Організація і напрями роботи учнівських гуртків

**Мета:** проаналізувати методику організації роботи учнівських гуртків та програмовий зміст їх діяльності.

**Обладнання:** навчальні програми з позашкільної освіти, мультимедійне обладнання.

#### Питання для обговорення:

1. Гурткова робота як одна з форм позакласної та позашкільної роботи
2. Мета, завдання та функції гурткової роботи
3. Принципи і методи організації та проведення гурткової роботи
4. Форми організації гурткових занять

**Завдання 1.** На веб-сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (<https://imzo.gov.ua/osvita/pozashkilna-osvita-ta-vihovna-robota/navchalni-programi/>)

ознайомтесь із чинними навчальними програмами з позашкільної освіти *дослідницько-експериментального напрямку*. Письмово проаналізуйте одну з програм, безпосередньо пов'язану із вивченням географії або економіки, за планом:

1. Назва програми, автор (автори), яким органом і коли затверджена.
2. Мета і завдання програми.
3. Назви блоків та/або розділів програми і розподіл часу.
4. Прогнозований результат.

**Завдання 2.** На веб-сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (<https://imzo.gov.ua/osvita/pozashkilna-osvita-ta-vihovna-robota/navchalni-programi/>)

ознайомтесь із чинними навчальними програмами з позашкільної освіти *туристсько-краєзнавчого напрямку*. Письмово проаналізуйте одну з програм, безпосередньо пов'язану із вивченням географії, за планом:

1. Назва програми, автор (автори), яким органом і коли затверджена.
2. Мета і завдання програми.
3. Назви блоків та/або розділів програми і розподіл часу.
4. Прогнозований результат.

#### Рекомендована література:

1. Навчальні програми з позашкільної освіти. Дослідницько-експериментальний напрям. Науки про Землю / С. М. Бабійчук, В. А. Ворончук, Д. К. Жданов та ін. ; [відп. за вип. Т. В. Пещеріна]. Київ : Національний центр «Мала академія наук України», 2021. 216 с. URL: <https://api.man.gov.ua/api/assets/man/684b2c8f-a7b2-4e00-a2a3-1f4f733b1328/>

2. Навчальні програми з позашкільної освіти. Дослідницько-експериментальний напрям. Економіка / Н. О. Адвокатова, Г. В. Верещагіна, Г. Ю. Міщук та ін. ; [відп. за вип. Т. В. Пещеріна]. Київ : Національний центр «Мала академія наук України», 2021. 110 с. URL: <https://api.man.gov.ua/api/assets/man/0b1192d0-5098-4246-8b68-85aab5fea406/>

3. Лист МОН «Щодо застосування Порядку організації інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти (від 07.07.2020 № 1/9-363)». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/612/e2a/812/612e2a8128c46171443004.pdf>

## Практичне заняття №4

**Тема: Моделювання масових форм позакласної діяльності з географії для учнів основної школи**

**Мета:** проаналізувати масові форми позакласної діяльності з географії, розвинути компетентності їх проведення

**Обладнання:** мультимедійне обладнання.

### Питання для обговорення:

1. Особливості масових форм позакласної діяльності учнів.
2. Охарактеризуйте і наведіть приклади масових позакласних заходів навчального характеру.
3. Охарактеризуйте і наведіть приклади масових позакласних заходів виховного характеру.

**Завдання 1.** Класифікуйте масові форми позакласної діяльності з географії та наведіть відповідні приклади.



**Завдання 2.** Розробіть сценарій масового позакласного заходу навчального характеру (квесту, конкурсу, географічного вечору, гри-подорожі) і презентуйте його фрагмент на практичному занятті.

### Рекомендована література:

1. Топузов О. М., Вішнікіна Л. П., Діброва І. О. Дидактика географії – К. : Ніка-Центр, 2013. – 570 с.
2. Дудка І. Г. Підготовка майбутніх учителів географії до організації позакласної діяльності учнів: дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Інна Геннадіївна Дудка. – Переяслав-Хмельницький, 2017. – 275 с.
3. Загальна методика навчання географії: Підручник [з грифом МОНМС України] / О. М. Топузов, В.М. Самойленко, Л.П. Вішнікіна. К.: ДНВП "Картографія", 2012. 512 с.
4. Мелентьев О. Б. Теорія і методика позашкільної освіти. Умань: АЛМІ, 2013. 182 с.
5. Освітній проект «На Урок». Бібліотека розробок. Позакласні заходи. <https://naurok.com.ua/biblioteka/typ-4>
6. Цокова Г. Онлайн квест-гра "Скарби України". Вікторина про Україну. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=uEDAQm8Lv8g>
7. Озерчук Г. Б. Розробка заходу "Природознавчий калейдоскоп. Екологія і ми". URL: <https://urok.osvita.ua/materials/geography/rozrobka-ekologichnogo-zahodu-prirodoznavciji-kalejdoskop-ekologia-i-mi-6-klas/>

8. Литвинова С. В. Методична розробка "Гра "Подорож світом". URL: <https://urok.osvita.ua/materials/geography/gra-podoroz-svitom/>

9. Нікітчук О. А. Використання продуктивних технологій в позакласній роботі з географії. URL: <https://urok.osvita.ua/materials/geography/59876/>

### Практичне заняття №5

#### Тема: Географічні олімпіади і конкурси

**Мета:** ознайомитися з методикою організації та проведення географічних олімпіад і турнірів як масових форм позакласної діяльності з географії, розвинути компетентності їх проведення.

**Обладнання:** мультимедійне обладнання.

#### Питання для обговорення:

1. Особливості організації та проведення Всеукраїнських учнівських олімпіад з географії.

2. Особливості організації та проведення Всеукраїнських турнірів юних географів.

**Завдання 1.** Усно ознайомтесь із текстом «Положення про Всеукраїнські учнівські олімпіади, турніри, конкурси з навчальних предметів, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт, олімпіади зі спеціальних дисциплін та конкурси фахової майстерності», затвердженого наказом МОНУ від 22.09.2011 № 1099 (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1318-11/page#Text>) та зверніть увагу на питання:

1. Порядок організації та проведення Всеукраїнських учнівських олімпіад з географії.

2. Порядок проведення Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів членів Малої академії наук України.

3. Порядок проведення Всеукраїнських турнірів юних географів.

Після прочитання тексту положення письмово дайте відповіді на питання:

1. За рахунок яких коштів фінансується проведення олімпіад, конкурсів, турнірів?
2. Для якого виду змагань передбачена можливість проведення в заочній формі?
3. Хто є організатором та координатором Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів - членів Малої академії наук України?
4. Хто є керівником Всеукраїнських учнівських олімпіад, турнірів, конкурсів з навчальних предметів?
5. В скільки етапів проводяться:
  - а) учнівські олімпіади з навчальних предметів ?
  - б) предметні турніри ?
  - в) конкурс-захист науково-дослідницьких робіт?
6. Хто є організатором та координатором Всеукраїнських учнівських олімпіад, турнірів, конкурсів з навчальних предметів?
7. Хто складає завдання для про Всеукраїнських учнівських олімпіад, турнірів, конкурсів з навчальних предметів?
8. Чи може вчитель не допустити до участі в I етапі олімпіади з географії учня, що «погано» навчається?
9. Чи може один і той самий учень брати участь у кількох предметних олімпіадах, турнірах, конкурсах?
10. Що таке надзвичайні обставини і чи проводяться конкурси під час дії надзвичайних обставин?
11. Якими є основні завдання учнівських олімпіад, турнірів, конкурсів з навчальних предметів?
12. Хто розробляє завдання I етапу для учасників олімпіад і конкурсів з навчальних предметів ?

13. Хто розробляє завдання II етапу для учасників олімпіад з навчальних предметів?
14. Коли проводяться олімпіади з навчальних предметів:
- а) I етап;
  - б) II етап;
  - в) III етап;
15. Учні яких класів беруть участь у олімпіаді з географії?
- а) I етап;
  - б) II етап;
  - в) III етап;
  - г) IV етап ?
16. Чи може учень 9 класу за бажанням брати участь у змаганнях серед учнів:
- а) 8 класу ?
  - а) 10 класу ?
  - б) 11 класу?

**Завдання 2.** Розробіть приклади завдань теоретичного і практичного туру для проведення I етапу олімпіади з географії та презентуйте їх на занятті. (Розробка повинна містити по одному тестовому завданню, теоретичному питанню, задачі, завдання на перевірку знання географічної номенклатури, посилання на використані джерела або вказівку що це власна розробка, ключ до перевірки правильності виконання).

- а) для 7 класу;
- б) для 8 класу;
- в) для 9 класу;
- г) для 10 класу;
- д) для 11 класу.

**Рекомендована література:**

1. Наказ МОНУ від 22.09.2011 № 1099 «Положення про Всеукраїнські учнівські олімпіади, турніри, конкурси з навчальних предметів, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт, олімпіади зі спеціальних дисциплін та конкурси фахової майстерності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1318-11/page#Text>
2. Завдання олімпіад предметів природничо-математичного циклу / [Укладач Людмила ХЛАНЬ]. – Кропивницький: КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського», 2021. – 198 с.
3. II етап Всеукраїнських учнівських олімпіад з навчальних предметів. Архів олімпіад. Сайт ПАНО ім. М. В. Остроградського. URL: <http://pano.pl.ua/olimp-konkursy/vseukrainska-uchnivska-olimpiada/hrafik-provedennia-ii-raionnoho-miskoho-etapu-vseukrainskykh-uchnivskykh-olimpiad-z-navchalnykh-predmetiv>
4. Графік проведення III (обласного) етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад з навчальних предметів у 2019/2020 навчальному році URL: <http://pano.pl.ua/olimp-konkursy/vseukrainska-uchnivska-olimpiada/arkhiv-olimpiad-za-poperedni-roky/iii-oblasnyi-etap-vseukrainskykh-uchnivskykh-olimpiad-z-bazovykh-dystsyplin-u-2019-2020-n-r>



## Змістовий модуль 2. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПОЗАКЛАСНОЇ ТА ПОЗАШКІЛЬНОЇ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ ГЕОГРАФІЇ

### Практичне заняття №6

#### Тема: Географічні турніри і дебати

**Мета:** ознайомитися з методикою організації та проведення географічних турнірів і дебатів як масових форм позакласної діяльності з географії, розвинути компетентності їх проведення.

**Обладнання:** мультимедійне обладнання.

#### Питання для обговорення:

1. Правила проведення Всеукраїнських турнірів юних географів.
2. Правила проведення учнівських дебатів.

**Завдання 1.** Ознайомтесь із завданнями Всеукраїнських турнірів юних географів (<https://drive.google.com/file/d/1WIZDvrT7X-yxHbtQUd5qDNkpCjCSQa2F/view>). Підготуйтеся до виступу по 3-х питаннях відібраних для проведення турніру в групі (підготуйте тези доповіді, презентації).

**Завдання 2.** Об'єднайтеся в команди і прийміть участь в географічному турнірі.

**Завдання для самостійної роботи.** Розробіть приклад одного авторського завдання для проведення I етапу турніру юних географів.

#### Література.

1. Нормативна база учнівських турнірів. URL: <https://imzo.gov.ua/zahodi/turniri/uchnivski/normativna-baza-uchnivskih-turniriv/>
2. Лист ІМЗО від 03.07.2020 № 22.1/10-1359 «Про проведення фінального етапу XVI Всеукраїнського турніру юних географів». URL: <https://drive.google.com/file/d/1WIZDvrT7X-yxHbtQUd5qDNkpCjCSQa2F/view>
3. Правила Всеукраїнських учнівських турнірів. URL: <https://drive.google.com/file/d/1n9-RQcudSs4Tv1DNgOWxPbVQXGLj-9fV/view>
4. Шуканова А. Географічні баталії в Полтаві. Краєзнавство. Географія. Туризм. 2009. № 3. С. 6–8.
5. Саввіч О.М., Грінченко О.І. Методичні рекомендації щодо підготовки учнівських команд до Всеукраїнського турніру юних географів / Методичні рекомендації щодо підготовки учнівських команд до Всеукраїнських турнірів із навчальних предметів. Харків: Харків. акад. неперервної освіти, 2014. С. 188–198.
6. Даценко Л. Турнір юних географів: рекомендації до підготовки виступів команд. *Географія та основи економіки в школі*. 2010. № 1. С. 40–41.
7. Науковці та студенти ПНПУ взяли участь в організації обласного туру Всеукраїнського турніру юних географів. URL: <http://pnpu.edu.ua/news/naukovci-ta-studenty-pnpu-vzjali-uchastj-v-orghanizaciji-oblasnogho-turu-vseukrajinsjkogho-turniru-junyk-gheoghrafiv.html>
8. Грінченко, О. І., Саввіч, О. М. Підготовка учнів до участі у турнірі юних географів. *Проблеми безперервної географічної освіти і картографії*. 2015. №22. С. 54–57.

## Практичне заняття №7

**Тема:** Методика проведення гурткових занять дослідницько-експериментального напрямку (Науки про Землю)

**Мета:** навчитись розробляти плани-конспекти занять у гуртку дослідницько-експериментального напрямку (Науки про Землю).

**Обладнання:** навчальні програми позашкільної освіти, мультимедійне обладнання.

### Питання для обговорення:

1. Форми роботи гуртка дослідницько-експериментального напрямку (Науки про Землю).
2. Програмно-методичне забезпечення освітнього процесу в гуртках дослідницько-експериментального напрямку (Науки про Землю).
3. Типи занять у гуртку. Орієнтовна структура заняття гуртка.

**Завдання 1.** Розробіть план-конспект заняття у гуртку дослідницько-експериментального напрямку (Науки про Землю).

**Завдання 2.** Демонстрація фрагментів розроблених занять.

### Рекомендована література:

1. Загальна методика навчання географії: Підручник [з грифом МОНМС України] / О.М. Топузов, В.М. Самойленко, Л.П. Вішнікіна. К.: ДНВП "Картографія", 2012. 512 с.
2. Брижак Н.Ю.Методика гурткової та клубної роботи в загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах : навчальний посібник. Київ: Логос, 2017. 126 с.
3. Навчальна програма «Наукові дослідження в галузі географії». URL: [https://drive.google.com/drive/folders/1oBCKPFs8JkUBG93ng5B0D\\_pTtfAG2ZPK](https://drive.google.com/drive/folders/1oBCKPFs8JkUBG93ng5B0D_pTtfAG2ZPK)
4. Навчальні програми з позашкільної освіти. Дослідницько-експериментальний напрям. Науки про Землю / С. М. Бабійчук, В. А. Ворончук, Д. К. Жданов та ін. ; [відп. за вип. Т. В. Пещеріна]. Київ : Національний центр «Мала академія наук України», 2021. 216 с. URL: <https://api.man.gov.ua/api/assets/man/684b2c8f-a7b2-4e00-a2a3-1f4f733b1328/>
5. Михайліченко М.В., Рудик Я.М. Освітні технології: навчальний посібник. К.: ЦП «КОМПРИНТ», 2016. 583 с.

## Практичне заняття №8

**Тема:** Методика проведення гурткових занять туристсько-краєзнавчого напрямку

**Мета:** сформувати компетентність проектувати і проводити заняття у гуртку туристсько-краєзнавчого напрямку.

**Обладнання:** навчальні програми позашкільної освіти, мультимедійне обладнання.

### Питання для обговорення:

1. Форми роботи гуртка туристсько-краєзнавчого напрямку
2. Програмно-методичне забезпечення освітнього процесу в гуртках туристсько-краєзнавчого напрямку.
3. Нормативне регулювання дитячого туризму, екскурсій та подорожей.

**Завдання 1.** Розробіть план-конспект заняття у гуртку туристсько-краєзнавчого напрямку.

**Завдання 2.** Демонстрація фрагментів розроблених занять.

### Рекомендована література:

1. Загальна методика навчання географії: Підручник [з грифом МОНМС України] / О.М. Топузов, В.М. Самойленко, Л.П. Вішнікіна. К.: ДНВП "Картографія", 2012. 512 с.
2. Брижак Н.Ю.Методика гурткової та клубної роботи в загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах : навчальний посібник. Київ: Логос, 2017. 126 с.
3. Давиденко Н. М. Туристсько-краєзнавчий проєкт «Майстерня «Мандри». ЦДЮТ Дніпровського району. Київ, 2021. 139 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1-fXnuc5DhZ-yH5s27FRrkowL8bfUeTGg/view>

- Туристсько-краєзнавчий напрям. Навчальні програми позашкільної освіти. URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/pozashkilna-osvita-ta-vihovna-robota/navchalni-programi/turistsko-kraeyznavchiy-napryam/>
- Програми гуртків. URL: <https://patriotua.org/programi-gurtkiv/>
- Михайліченко М.В., Рудик Я.М. Освітні технології: навчальний посібник. К.: ЦП «КОМПРИНТ», 2016. 583 с.

### Практичне заняття №9

**Тема:** Зміст позаурочної та позашкільної роботи дослідницько-експериментального напрямку (Науки про Землю)

**Мета:** розглянути дослідницько-експериментальний напрям (Науки про Землю) позаурочної та позашкільної роботи.

**Обладнання:** текст Наказ МОНУ «Про затвердження Правил проведення Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів - членів Малої академії наук України», мультимедійне обладнання.

#### Питання для обговорення:

- Організаційна структура МАН.
- Структура наукових відділень МАН.
- Правила проведення Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів - членів Малої академії наук України

**Завдання 1.** Дослідіть наукові відділення і секції МАН (рис. 1). Визначте, робота яких секцій пов'язана із географічною освітою учнів. Результати узагальніть в таблиці.

| Назва відділення | Назва секцій | Приклади досліджень (Тем наукових робіт) |
|------------------|--------------|--|
|                  |              |  |
|                  |              |  |
|                  |              |  |
|                  |              |  |

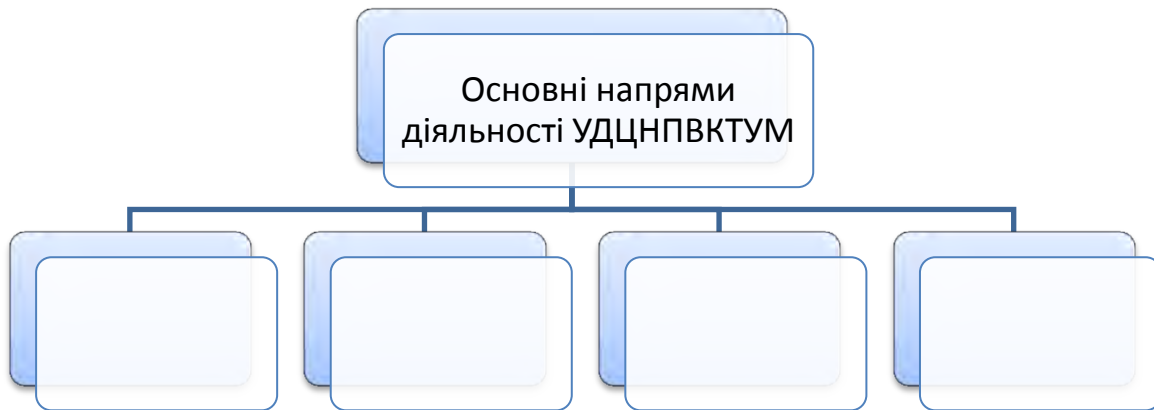
**Завдання для самостійної роботи.** Ознайомтесь із вимогами до написання, оформлення та представлення дослідницьких робіт (Додаток 7 до Правил проведення Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів - членів Малої академії наук України (пункт 8 розділу V) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0441-21#n336>). Розробіть приклад оформлення учнівської роботи для участі у Всеукраїнському конкурсі-захисту науково-дослідницьких робіт учнів - членів Малої академії наук України: розробіть титульний аркуш (вказіть назву секції, сформулюйте тему роботи), розробіть сторінку змісту роботи (назви розділів і підрозділів), наведіть приклад оформлення списку використаних джерел (5 найменувань різних типів (книга, стаття, картографічні документи, електронні джерела).

#### Рекомендована література:

- Національний центр "Мала академія наук України" (МАН) URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/derzhavni-centri-pozashkilnoyi-osviti/mala-akademiya-nauk-ukrayini>
- Полтавська мала академія наук. URL: <http://poltava.man.gov.ua/>
- Наказ МОНУ «Про затвердження Правил проведення Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів - членів Малої академії наук України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0441-21#n336>







**Завдання 2.** Ознайомтесь із діяльністю та історією розвитку Комунального закладу «Полтавський обласний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді Полтавської обласної ради» (<https://poltavatourcenter.pl.ua/>). Із заходів, які проводить заклад, оберіть та письмово охарактеризуйте 2 будь-які з тих, що пов'язані з географією у позашкільній освіті.

**Рекомендована література:**

1. Український державний центр національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді (УДЦНПВКТУМ). URL: <https://patriotua.org/>
2. Комунальний заклад «Полтавський обласний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді Полтавської обласної ради» URL: <https://poltavatourcenter.pl.ua/>
3. Позашкільна освіта // Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/pozashkilna-osvita>

**Практичне заняття №11-12**

**Тема:** Методика організації та проведення масових форм позаурочної діяльності учнів

**Мета:** навчитись організовувати та планувати масові форми виховної роботи.

**Обладнання:** мультимедійне обладнання.

**Питання для обговорення:**

1. Планування та організація масових форм виховної роботи у закладах позашкільної освіти.
2. Військово-патріотична гра «Джура».
3. Зліт юних туристів-краєзнавців.

**Завдання 1.** Демонстрація фрагменту виховного заходу для вихованців туристсько-краєзнавчих та туристсько-спортивних гуртків.

**Завдання 2.** Розробіть плану-конспект комбінованого заняття у гуртку туристсько-краєзнавчого напрямку (додаток Б).

**Завдання 3.** Ознайомтесь із зразками звітів про походи з різних видів туризму (<https://www.poltavatourcenter.pl.ua/turizm/all-ukraine-tour-pohodiv/261-zrazki-zvitiv-pro-pokhodi-z-riznikh-vidiv-turizmu.html> ). Проаналізуйте зміст звітів та законспекуйте типовий план, за яким укладається звіт.

**Завдання 3.** Ознайомтесь із умовами проведення обласних зльотів туристів-краєзнавців (<https://www.poltavatourcenter.pl.ua/kraeznavstvo/zlioty-unih-turistiv/281-khvi-oblasnij-zlit-yunikh-turistiv-kraeznavtsiv.html> ). Складіть перелік конкурсів, що традиційно входять до програми зльоту.

**Завдання для самостійної роботи.** Ознайомтесь із Положенням про обласну військово-патріотичну гру "Петлюрівський вишкіл" (<https://www.poltavatourcenter.pl.ua/nac-patriot-vihovaniya/petlurivskiy-vishkil/78-petlyurivskij-vishkil.html> ). Складіть перелік конкурсів, що входять до програми гри.

**Рекомендована література:**

1. Обласна військово-патріотична гра "Петлюрівський вишкіл" URL: <https://www.poltavaturcenter.pl.ua/nac-patriot-vihovaniya/petlurivskiy-vishkil/78-petlyurivskij-vishkil.html>
2. Методичні рекомендації «Скаутське таборування». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=cdznJ4TImFc&t=7s>
3. Позакласна робота. Острів знань. URL: <http://shkola.ostriv.in.ua/list/code-AAB774EB26>

## РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

### Основні:

1. Биковська О.В. Позашкільна освіта: теоретико-методичні основи: моногр. К.: ІВЦ АЛКОН, 2008. 336 с.
2. Брижак Н.Ю.Методика гурткової та клубної роботи в загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах : навчальний посібник. Київ: Логос, 2017. 126 с.
3. Виконання краєзнавчих завдань на туристсько-краєзнавчому експедиційному маршруті під час обласних зльотів юних туристів-краєзнавців. Полтавський обласний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді. Полтава, 2019. 36 с.
4. Загальна методика навчання географії: Підручник [з грифом МОНМС України] / О. М. Топузов, В.М. Самойленко, Л.П. Вішнікіна. К.: ДНВП "Картографія", 2012. 512 с.
5. Мелентьев О. Б. Теорія і методика позашкільної освіти. Умань: АЛМІ, 2013. 182 с.
6. Михайліченко М.В., Рудик Я.М. Освітні технології: навчальний посібник. К.: ЦП «КОМПРИНТ», 2016. 583 с.
7. Стратегія розвитку позашкільної освіти / за ред. проф. О. В. Биковської. К.: ІВЦ АЛКОН, 2018. 96 с.

### Додаткові

8. Гільберг Т.Г., Лис Ю.В., Совенко В.В. Унікальні сторінки географії. Визначні географічні відкриття: посіб. для 5-6 кл. закл. загал. серед. освіти. Харків; Соняшник, 2019. – 208 с.
9. Крачило М., Серебряй В. Географія: Практичні заняття на місцевості. – К.: Шкільний світ, 2006. – 128 с.
10. Пометун О.І. Енциклопедія інтерактивного навчання. – К., 2007. – 144 с.
11. Філончук З. Медіаграмотність на уроках географії / за ред. Волошенюк О., Іванова В. – Київ: АУП, ЦВП, 2020. – 73 с.
12. Програми з позашкільної освіти: туристсько-краєзнавчий напрям (випуск 1) / Д.О.Бондарчук; О.С.Бондарчук; Є. В. Копилець та ін. К. : 2018. 184 с.
13. Совенко Л. Впровадження в систему роботи керівників гуртків позашкільного закладу методичних інновацій. URL: <http://osvita.ua/school/method/732/>

### Інформаційні ресурси

14. Географія & Історія // Навчально-методичний сайт ПрАТ «Інститут передових технологій». URL: <https://new.osvitanet.com.ua/>
15. Географія. Все, що треба знати. URL: <http://geographer.com.ua/>
16. Нормативно-правова база позашкільної освіти. URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/pozashkilna-osvita-ta-vihovna-robota/normatyvna-baza-pozashkilnoi-osvity/>
17. Комунальний заклад «Полтавський обласний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді Полтавської обласної ради». URL: <https://poltavatourcenter.pl.ua/>
18. Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді. URL: <https://nenc.gov.ua>
19. Позакласна робота. Острів знань. URL: <http://shkola.ostriv.in.ua/list/code-AAB774EB26>
20. ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти». Позашкільна освіта та виховна робота. URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/pozashkilna-osvita-ta-vihovna-robota/>
21. Український державний центр національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді (УДЦНПВКТУМ). URL: <https://patriotua.org/>
22. Український Державний центр позашкільної освіти. URL: <http://udcpo.com.ua>
23. UNICEF Україна. Звіти і публікації. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/reports>
24. Положення про Всеукраїнський конкурс на кращу туристсько-краєзнавчу експедицію учнівської молоді з активним способом пересування «Мій рідний край». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0286-13#Text>
25. Положення про Всеукраїнську краєзнавчу експедицію учнівської молоді «Моя Батьківщина - Україна». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0287-13#Text>
26. Позашкільна освіта. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/pozashkilna-osvita>

## Характеристика методів гурткової роботи

| Група методів      | Назва         | Коротка характеристика   |
|--------------------|---------------|--|
| Усні методи        | Розповідь     | Невеликий за об'ємом виклад теоретичного матеріалу, який доцільно використовувати керівникові гуртка на початку заняття. Зазвичай розповідь містить цікаві історичні дані, факти та змістовні повідомлення. Потенціал розповіді підсилюється у тому випадку, коли його буде поєднано з переглядом слайдів, фотографій, малюнків, практичним показом чи демонстрацією.  |
|                    | Пояснення     | У вступній частині гурткового заняття для більш кращого сприймання нового матеріалу часто використовуються усні пояснення. На основі пояснення, педагог має змогу ґрунтовно розкрити теоретичний матеріал через введення елементів розповіді та повідомлення. Підсилює педагогічний ефект від пояснення використання загадок, віршів, слайдів та фото і відео продукції.   |
|                    | Бесіда        | Бесіди найчастіше використовуються у гуртковій роботі. Вона базується на актуалізації тих теоретичних знань і практичних умінь, які гуртківці мають з даної теми. Бесіда повинна бути чіткою, передбачати однозначні відповіді дітей на поставленні запитання. Бесіди можуть бути використані на різних етапах гурткового заняття. Найчастіше педагоги використовують вступну, роз'яснюючу та підсумкову бесіду.                                 |
|                    | Інструктаж    | Послідовне, поетапне, чітке пояснення способу виконання певних дій. Інструктаж в обов'язковому порядку проводиться перед кожною практичною роботою. Найкраще, щоб інструктаж супроводжувався показом, таблицями та інструктивними картками. Організуючи інструктаж, керівник гуртка має мати чіткий план та містити конкретні вказівки щодо способів практичних завдань і тих небезпек, які можуть виникати під час неправильного виконання дій. |
|                    | Консультація  | Передбачає індивідуальне, рідше групове надання учням допомоги зі сторони керівника гуртка, яка потрібна для більш ґрунтовного засвоєння теоретичних знань та вироблення практичних навичок. Консультативна діяльність керівника гуртка, зазвичай, відбувається на основі відповіді на конкретні запитання або пояснення окремих теоретичних положень чи аспектів, які доволі важкі для сприйняття.  |
|                    | Лекція        | Лекція, зазвичай, містить значний обсяг теоретичного матеріалу та проводиться на заняттях гуртка з пізнавальною метою для поглиблення теоретичних аспектів, які розглядається. Керівник гуртка проводить лекції доволі рідко. Однак у тому випадку, коли за планом діти вивчають науково-популярні теми, лекції є необхідними методами.  |
| Наочні і практичні | Спостереження | Спостереження - це метод роботи, який акцентований на споглядання. Спостереження може бути короткотривалим та довготривалим. У процесі гурткової діяльності використовують такі види спостережень: розпізнавальні спостереження, спостереження за зміною і перетворенням об'єктів, репродуктивні спостереження, креативні спостереження за проведенням дослідів та демонстрації  |
|                    | Ілюстрування  | Наочний метод навчання, який передбачає показ і сприйняття процесів і явищ за допомогою плакатів, карт, портретів,   |



|                          |                  |  |
|--------------------------|------------------|--|
|                          |                  | фотографій, схем, репродукцій, звукозаписів. У сьогоднішній час великою популярністю користується ілюстрування відео презентаціями та елементами відеофільмів, відеороликів, вебінарів.  |
|                          | Демонстрування   | Це метод, який дає суттєвий позитивний результат, адже передбачає наочне споглядання конкретних фактів та подій. Демонстрація базується на визначенні мети і завдань. Вона спрямована на мотивацію навчально-пізнавальної діяльності та передбачає відтворення і корекцію опорних знань. Головний елемент у демонструванні – це постановка проблеми чи пізнавального завдання. Базується на показі педагогом явища, що дозволяє дітям ефективніше сприйняти матеріал та самостійно провести аналіз фактів. Демонстрування допомагає педагогові чітко та швидко провести теоретичну інтерпретацію явищ і фактів, які спостерігались, та встановити зв'язки між ними і спрямувати активність дітей на розв'язання пізнавального завдання й формулювання висновків. |
|                          | Практичні роботи | Потенціал практичних робіт під час гурткової роботи спрямований на формування умінь і навичок, понять і уявлень учнів у процесі практичної діяльності з об'єктом, який досліджують діти на гуртках. Ефективність гурткової діяльності досягається при наявності практичних дій значно швидше, ніж при теоретичному навчанні.   |
|                          | Вправи           | Вправи досить часто використовуються під час гурткової роботи. Вони спрямовані на відтворення навчального матеріалу з метою його закріплення і сприяють формуванню умінь зіставляти одержаний результат із передбачуваним, виправляти помічені невідповідності, розвивають самоконтроль.   |
|                          | Досліди          | Володіють значним потенціалом для гурткової діяльності та передбачають сукупність конкретних практичних прийомів, дій і засобів, за допомогою яких в учнів створюється наочний образ того предмета, який вивчається. Арсенал дослідницької діяльності сприяє формуванню у вихованців гуртків конкретного уявлення про вагомість справи, яку вони поглиблено вивчають.  |
| <b>Спеціальні методи</b> | Переконання      | Під переконанням розуміємо, різносторонній вплив педагога на вихованця, з метою формування позитивного і позбавлення від тих якостей, які є негативними чи перешкоджають активній пізнавальній діяльності. Переконання допомагає керівнику гуртка спонукати своїх вихованців до активної дії.  |
|                          | Навіювання       | Найчастіше навіювання виявляється в окремих репліках педагога на адресу учнів: «добре», «молодець», «у тебе помітні успіхи». У гуртковій роботі педагогові доцільно на основі доброзичливого погляду підбадьорити учнів. Навіювання також перешкоджає посмішці, теплу інтонацію голосу. Навіювання має позитивний ефект лише тоді, коли керівник гуртка є зібраним та володіє оптимізмом.  |
|                          | Заохочення       | Гурткова робота обов'язково передбачає використання заохочування, яке базується на такому педагогічному впливі на дітей з боку керівника гуртка, що виражає позитивну оцінку поведінки вихованця. Заохочування використовується з метою закріплення позитивних якостей і стимулювання дітей до активної діяльності.  |
|                          | Метод            | Практичний метод мистецького навчання, що застосовується з   |

|              |   |
|--------------|---|
| імпровізації | метою спонукання учня до творчої діяльності, активізації його творчих схильностей, здатності не тільки відтворити чужий задум, а й виявити спроможність до власних творчих знахідок. Сутність імпровізації в миттєвому створенні музики, віршів, танцювального фрагменту саме в момент виконання.   |
| Екскурсія    | Діяльність гуртка буде значно ефективніша у тому випадку, коли діти матимуть змогу відвідувати цікаві місця, які безпосередньо пов'язані із метою діяльності. Цінність екскурсії полягає в ознайомленні дітей із предметами і явищами, які сприяють розширенню кругозору.   |
| Змагання     | Цінність змагання обумовлюється його впливом на результативність гурткової роботи з дітьми. Змагання забезпечує успіх і цілеспрямованість роботи дітей, розвиває відчуття товариської взаємодопомоги, дає можливість порівняти результати своєї діяльності з результатами роботи інших учасників гуртка. Змагання стимулює та заохочує дітей. |
| Привчання    | Привчання у гуртковій роботі спрямовані на формування в учасників гуртка позитивного досвіду власної поведінки. Зазвичай дітей привчають до дисциплінованості, порядку, чистоти та систематичного виконання завдань. Привчання створюється шляхом педагогічно правильно організованої діяльності.   |

## Структура комбінованого заняття гуртка

| Етап заняття                            | Зміст заняття  |
|---|--|
| Організація початку заняття             | Створення позитивної психологічної атмосфери на занятті; підготовка необхідного обладнання; налаштування учнів на діловий ритм; формулювання мети й завдань заняття та очікуваних результатів. |
| Мотивація навчальної діяльності         | Підготовка учнів до свідомого сприйняття матеріалу, стимулювання пізнавальної активності учнів; підвищення особистісно значущого елемента для кожного учня.                                    |
| Перевірка домашнього завдання           | Коротке усне опитування учнів з метою встановлення стану розуміння змісту матеріалу.   |
| Актуалізація опорних знань              | Аналіз життєвого досвіду учнів, який вагомий для опанування нового матеріалу та оцінка рівня підготовленості вихованців.   |
| Вивчення нового матеріалу               | Опанування учнями нових знань та практичних дій.   |
| Контроль і самоперевірка знань          | Відтворення вивченого матеріалу; систематизація та узагальнення; виконання творчих завдань на основі вивченого; перевірка рівня розуміння матеріалу.   |
| Підведення підсумків заняття. Рефлексія | Аналіз навчальної діяльності; встановлення відповідності між поставленими завданнями гурткового заняття та отриманими результатами, при потребі внесення коректив.                             |
| Повідомлення домашнього завдання        | Повідомлення обсягу і змісту домашнього завдання, інструктаж щодо його виконання.  |

**Перелік  
комплексних навчально-тематичних екскурсій з учнівською та студентською молоддю  
«Моя країна – Україна» Полтавською обл.**

| № | Назва теми туристсько-краєзнавчої екскурсії | Маршрут  | Коротка анотація  |
|---|---|--|---|
| 1 | Полтава – духовна перлина України.          | м. Полтава   | Полтава - обласний центр, одне із найстаріших міст України, розміщене на берегах річки Ворскли. За історично-значимими пам'ятками Полтава посідає 3-є місце в Україні. Унікальності їй надають більше 160 історико-культурних пам'яток. У різні роки в Полтаві жили і працювали близько 800 видатних особистостей – письменники, художники, композитори, наукові та громадські і політичні діячі. Основні пам'ятники та пам'ятки історії Полтави які екскурсанти можуть оглянути в ході екскурсії: Садиба І.П. Котляревського; Спаська церква; Біла альтанка; Свято-Успенський собор; Пам'ятник Івану Мазепі – це перший повноцінний пам'ятник славетному гетьману в Україні, відкритий в травні 2016 року; Пам'ятник загиблим українським козакам; музей імені В.Кричевського; Пам'ятник Юрію Кондратюку (О.Шаргею); Пам'ятник Ярославу Мудрому, встановлений біля Юридичної академії; Пам'ятник І.П. Котляревському; Пам'ятник М.В.Гоголю; Пам'ятник Марусі Чурай; Меморіальна дошка Симону Петлюрі на будинку с-г академії, бувшій Духовній семінарії, де він навчався; Меморіальний музей Святійшого Патріарха Мстислава; Пам'ятники ансамблю будинків Круглої площі; Державний історико-культурний заповідник «Поле Полтавської битви»; Хрестовоздвиженський монастир. |
| 2 | По Гоголівських місцях.                     | м.Полтава – смт.Диканька - с.Гоголеве - с.Великі Сорочинці - м.Миргород – м. Полтава | Цікавий всеохоплюючий маршрут по теренах Полтавщини дозволяє доторкнутись до глибоких витоків літературної творчості письменника. Це своєрідна подорож у часі туди, де народився, жив і творив М.В.Гоголь. Тільки відвідавши Батьківщину письменника, можна збагнути його творчий доробок.  |
| 3 | До народних умільців.                       | Полтава – Решетилівка – Опішне – Полтава.  | Знайомить з традиційними народними промислами Полтавщини, народним мистецтвом: вишивкою, гончарством, писанкарством, художнім різьбленням та їх центрами: Решетилівкою та Опішним. У Решетилівці туристи знайомляться з виробничим об'єднанням “Українські промисли”. Відвідування селища Опішне – гончарську столицю України. З 1989 року в селищі працює Національний музей-заповідник українського гончарства, до якого входять: виставкові зали центру розвитку духовної культури та меморіальні садиби славетної гончарки, заслуженого майстра народної творчості.   |
| 4 | Православна                                 | Полтава –  | Знайомство з цікавою історією діючих православних   |

|  |             |                                     |  |
|--|-------------|-------------------------------------|--|
|  | Полтавщини. | Лубни –<br>Козельщина –<br>Полтава. | <p>монастирів Полтавщини: Мгарсько-Лубенського Спасо-Преображенського (чоловічого), Полтавського Хрестовоздвиженського (жіночого) та Козельщинського Різдяно-Богородицького (жіночого). Усі вони пройшли складний шлях становлення і випробувань стійкості віри.</p> <p>Головний храм Мгарського монастиря – Спасо-Преображенський – вважається найкращим зразком вишуканої барокової архітектури Лівобережжя XVIII ст. Поряд з монастирем знаходиться Курган Скорботи – з Меморіалом жертвам голодомору 1932-1933 року в Україні. Домінантою меморіалу є великий дзвін, що завершується хрестом. До великого дзвону прикріплені дзвони від усіх областей України.</p> <p>Головний храм Полтавського монастиря – Хрестовоздвиженський собор – єдиний на Лівобережжі семибанний храм, що зберігся до наших днів, який має циліндричну форму бань. Собор містить келійний образ чудотворної ікони Скорботної Богоматері Уповання всіх кінців Землі – захисниці обителі і міста Полтави.</p> <p>Наймолодшим монастирем колишньої Полтавської єпархії є Козельщинський, відомий величавим Різдяно-Богородицьким собором початку XX ст. та чудотворною іконою Козельщинської Богородиці з Передвічним Немовлям.</p> |
|--|-------------|-------------------------------------|--|